

הטקס והזיכרון בגיל הרך

הזיכרון הוא נכס תרבותי אשר משמש לנו מקור לא אכזב של כוח רוחני המתחדש והולך מדור לדור. לזיכרון ערך חינוכי בעיצובו של הילד ובהשפעתו עליו, ונשאלת השאלה כיצד נכניס את הזיכרון לגן הילדים ולבתי הספר, כדי למצות את השפעתו החינוכית.

בגן הילדים אנו יוצרים את המסגרת המוחשית לכל חג וטקס. הבסיס האמיתי לחג הוא בילדות המוקדמת, אליה נקשרים הזיכרונות העמוקים והברורים ביותר. לפני חגים וימי זיכרון הילדים מקבלים הסבר על החג, הסבר המתרחב מדי שנה ויוצר נוסח של חג מגובש המבוסס על הרגשה והכרה כאחת, המבטא שאיפה מלוכדת לקראת מטרות לאומיות, דתיות וכלל אנושיות.

הילד קולט בכל החגים והימים המיוחדים את הרשמים המוחשיים, את הלבוש המיוחד, הצלילים המיוחדים, הטעמים, הריחות, הוא חש שימים אלה נבדלים מימי החול והשגרה. הם יוצרים עבורו ריתמוס חדש של חיים. ההסבר על החג או על ימי הזיכרון יוצר בגיל הרך תשתית רגשית, וכאשר הילד מתבגר הוא מגבש את התוכן הרעיוני הקשור לתשתית הרגשית. בגיל הרך נוצרת הנכונות לספוג את היסודות להשקפת עולם על-ידי אמצעי חינוך המתאימים ליכולתו הנפשית והמנטלית של הילד.

ילד קטן בונה את חייו מעצמו אל העולם הרחב, ממשפחתו אל החברה. הוא שולח שלוחות לעולם שסביבו ויונק את האווירה השוררת בסביבתו. כך מגיעים אליו ערכי התרבות והשיפוט המוסרי. הילד ער למתרחש, הוא משתלב בין שורות רוקדים ומצטרף אל המבוגרים העומדים דום.

עם זאת, כאשר אנו עוסקים בזיכרון לא נוכל לעולם להשוות את הרגשתם של המבוגרים להרגשתם של הילדים. בגיל הרך יש להימנע מלזעזע את הילדים יתר על המידה. יש לספר לילד על דמויות שיוכל להזדהות עימו בשמחה-הזדהות שלא תעורר בילד פחד וחוסר ביטחון.

מה נספר לילדי הגן?

האם בכלל ראוי לספר על מאורעות היסטוריים בגיל הזה?

כחוט השני עוברת בתורתנו המצווה זכור: "זכור את אשר עשה לך עמלק", "זכור את היום אשר יצאתם ממצרים, מבית עבדים", "זכור את יום שבת לקדשו". המצווה 'והגדת לבנך', גם היא מצווה לזכור. בזיכרון העם- כוחנו. ועם זאת ניצבת השאלה, האם צריך להתחיל לספר לילדים משחר ילדותם? אולי נספר רק בגיל מאוחר יותר, כשהילד תופס כבר בשכלו את משמעות הדברים?

ידוע כי בגיל הרך מסוגל הילד להזדהות עם גיבורי הסיפור הזדהות שלמה. הילד חי את חיי הגיבורים, ועלילותיהם משפיעות על עיצוב דמותו הרוחנית. לתכונה זו של הילד להזדהות יש ערך חינוכי עצום. הכוונות הרגשית שלו משמשת עבורו כלי קליטה מצוין, והחוויה המלווה את המאורע נספגת בנפשו ונעשית חלק בלתי נפרד ממערכי רוחו. גם אם ישכח הילד את תוכנו של הסיפור, הרי 'נפש' הסיפור הופכת לקניינו. גיל הגן הוא גיל ה'זריעה' כש'קרקע' נשמתו מוכנה לקליטה רבה.

עם זאת עלינו לזכור, כי פרספקטיבה היסטורית אינה קיימת אצל הילד בגיל הגן והוא אינו יכול להבחין בין התקופות ההיסטוריות. אין הבדל אם אנחנו מספרים לו למשל על הפרטיזנים, על המכבים או על חיילי צה"ל. רוח הגבורה היא אחת, ולכן, עם כל הבעייתיות הקיימת בגיל הרך יש לשלב בו את הניתן לשילוב. יש לחנך את הילד כבר מילדותו על ערכי הזיכרון, ועם זאת לערוך שיקול דעת פדגוגי מה מתאים לילד הקטן מבחינה פסיכולוגית, חינוכית ומתודית.

אחת התופעות המרכזיות בחיי הילד בגיל הרך היא בעיית ההבחנה בין מציאות ודמיון. ההבחנה בין הממשי והמדומה. האם סיפור הוא אמיתי? מושגי החשיבה של הילד בגיל הרך ותמונת העולם שלו שונה ועלולה לשמש מקור לאי-הבנה. מכאן הצורך למצוא גשר וקשר אל עולם זה בכלים של מבוגרים, אך בדפוסים המובנים לילד.

כשאנו עוסקים ב'זיכרון' בגיל הרך יש לקחת בחשבון היבטים פסיכולוגיים, חינוכיים ומתודיים. ילדים צעירים מתקשים לתפוס את הקשר שבין הסיבה והמסובב. יש להם הגיון משלהם. הם קושרים את הדברים והתופעות בקשר זמן ומקום-היינו: הילד רואה את הגורמים והתופעות אלה ליד אלה. רק בעת טיפולו בחומרים מוחשיים, כשהוא מגלה תופעה מסוימת מתוך ניסיון ממשי, בלתי אמצעי, הוא עומד על הקשר בין סיבה ומסובב. מכאן, בהגישנו לילד את ההסבר לזיכרון הרי אנו תובעים ממנו הבנה ודרך חשיבה שאינן לפי דרגת בשלותו הרוחנית, ממילא אנו מחטיאים את המטרה. הילד אינו מבין את החומר אשר אנו מגישים לו. ולכל היותר הוא משתדל לזכור באופן מכני בלי שרוחו תתעשר.

אין להסיק מכל האמור לעיל שעלינו להרחיק מגן הילדים את הסיפורים על מאורעות היסטוריים חשובים כמו שואה וגבורת לוחמים. רצוי וחשוב שהילדים יכירו גיבורי עם מהאפוס שלנו, 'ישחקו' אותם, יחלמו עליהם ויתחנכו לאור מעשי הגבורה שלהם.

כך ניצור אווירה מיוחדת וטקסים ההולמים את גיל-הילד טקסים שיעבירו אליו משמעות חווייתית ורגשית.

לגן הילדים ולבית הספר משקל רב בחידוש ועיצוב דמותם של הטקסים והחגיגות, התופסים מקום מרכזי בתוכנית הלימודים. הילדים עסוקים שעות רבות בהכנות לטקסים בבית הספר, בלימוד שירים ודקלומים הקשורים לאירוע, קטעי נגינה, מקהלה, תזמורת, ריקודים, סדרי הטקסים, הכנת תפאורות וקישוטים.

ההכנות לטקס ולחגיגה תופסות מקום חשוב בחיי הילד הרך, ויוצרות אצלו אווירה מיוחדת. הילד קולט משמעויות של דברים באמצעות הרגש והחוויה, והטקס מטביע בו חותם של חשיבות מיוחדת בחייו בגן, בית הספר ובבית. התרגשותו של הילד לקראת הטקס או החגיגה נבדלת מזו של המבוגרים. מבחינה אמוציונלית רב אצלו הסתום מן המפורש. יתכן כי הילד תופס את עומק מהותם של הטקס או החגיגה, אך הוא קולט את ביטויי החיצוניים פעיל בהכנות לקראתם ומשתתף בהם. תוך כדי הכנת הטקס הילד לומד להכיר את תוכנם ומהותם של הדברים, את משקלם החברתי, התרבותי, והלאומי. הוא מתחיל לקלוט את משמעות הסמלים וכך נחרטים הדברים בלבו כבר בגיל הרך. תוך כדי החוויה גדל הילד לתוך חברתו, ולתוך עמו. תהליך זה צומח ומתפתח, ויש לו חשיבות חינוכית יוצאת מן הכלל.

הטקס מאחד ומלכד את הילדים לגוף חברתי אחד הנותן תחושה של כוח ועוצמה.

הילד נושם את האווירה המיוחדת בתוך הגן. החוויות הראשונות הללו יצמחו יחד איתו ויקבלו משמעות נוספת כל שנה. חוויות אלו הן התשתית שעליה הילד יבנה משמעויות. ההתרשמות מהטקס או מהחגיגה עוברת אצל הילד 'עיבוד ועיכול' היא נטמעת בתוכו ועל יסודותיה אנו מעבירים את 'מהות הזיכרון' לאדם הבוגר והעתיד.

כתבה: שרה תאומים, מפקחת ארצית על גני ילדים בחינוך הממלכתי-דתי (בגמלאות)